

דורסי הלילה במיתולוגיות

כתבו: חיים מויאל וד"ר יוסי לשם אייר: חיים מויאל

כוס חרבות - נוהג בשעת התרגשות לקוד בראשו אל מול המאיים, תוך ניסיון לאתר מידע קולי וחזותי באופן סטראופוני. יש בדווים המאמינים שכך הוא מחקה בלעג את אופן תפילתם. צילום: אודי רן

שעיר מצוי - הקטן בדורסי הלילה בישראל. המחזאי והסופר היווני אובידיוס מספר שמדיאה (נסיכת ממלכת קולכיס האגדית) רקחה תבשיל המורכב מביצי השעיר ונוצותיו למטרת כישוף. צילום: ירון עיני

אוח עיטי - פרט בוגר וצעיר. הגדול בדורסי הלילה בעולם. בצנפותיו נתגלו גם שועלים ודורסים שונים. צילום: ברק נגן

צילום: אן וסרמו

מעטים היצורים החיים בעולמנו שזכו להתעניינות גדולה כל כך, לתיאור ספרותי עשיר כל כך, ולהיות חלק מאמונות מגוונות ומנוגדות בשלל התרבויות השונות בעולם ולאורך ההיסטוריה. המיתוסים והפולקלור שאפפו את דורסי הלילה הם עתיקים, וקיימים משחר ההיסטוריה האנושית. המסתורין האופף את דורסי הלילה בשל פעילותם הלילית, קריאותיהם מקפיאות הדם, פרצופם המעוגל, מבטם החודר ועיניהם הגדולות, הגביר את הסקרנות שנמהלה במיסטיקה ובסטראוטיפים שונים. תשאלו כל מבוגר מי היא הציפור החכמה ביותר, ורובם יגידו עורב או תוכי ואילו ילד בן שש קרוב לוודאי שיגיד דווקא ינשוף. תפיסה זו ודאי נובעת מן העובדה כי ספרות הילדים עשירה בדמויות של דורסי הלילה כסמל לחכמה וניסיון, היודעים סודות נסתרים.

לילית מדבר - מהדורסים הנדירים בעולם, מצויה בחבל המדברי הסלעי בישראל. צילום: אודי רן

ינשוף עצים – לראשונה החל לקנן בישראל בשנות ה-70, וכיום מקנן שכיח ברחבי הארץ. קריאותיהם החזקות והחודרות של הצעירים נשמעות למרחק עצום. צילום: רוני סופר

תנשמת לבנה – נחשבת למדבירה הביולוגית המושלמת. ידוע כי זוג תנשמות מחסל כ-2,000 מכרסמים בעונת קינון אחת.

שעיר מסורטט – נדיר ביותר בחבל המדברי בישראל, טרם נאסף מידע ביולוגי רב על מין זה.

לפני 60 מיליון שנה. מאז השתנו המינים רק במעט, על כך מעידים ציורי קיר של דורסי לילה המופיעים במערות פרהיסטוריות. בין העדויות הקדומות ביותר שנתגלו היו ציור של לילית שלג: (*Nyctea scandiaca*) מהתקופה הפלאוליתית העליונה בצרפת, ותבליט דורס לילה מאותה תקופה מנהר ארדש שבדרום צרפת. כמו כן נתגלו ציורי קיר וגילופי אבן מתקופות פרהיסטוריות שונות גם באזורים נוספים: באזור נהר ויקטוריה בצפון אוסטרליה, באזור נהר קולומביה בוושינגטון, באזור נהר הטוקאה ליד טנסי ועוד.

במיתולוגיה היהודית לילית נחשבה לאשתו הראשונה של אדם (לפני חווה), והיא סימלה רוע ופריצות. יש אגדה המספרת כי אדם ראה שנולדה מדם וריר ולכן לא רצה בה ("אך שם הרגיעה לילית" - ישעיה ל"ד, י"ד). על פי מדרש תולדות בן סירא, לילית נהגה להתעבר מורע אדם וללדת שדים, ובימי הביניים היהודים אף האמינו כי מוות בעריסה של תינוקות נגרם מנקמת לילית על דם בניה.

הבבלים הקדמונים האמינו כי קריאת ינשוף בלילה מסמלת את צעקת האישה היולדת בטרם מותה, ולכן נהגו הנשים היולדות לענוד קמעות של דורסי לילה שיגנו עליהן בלידה.

התנשמת סימלה במצרים העתיקה את המוות והתחייה, ולכן ליוותה את אל המוות המצרי - אוזיריס. ההירוגליף של דורס לילה סימל גם את החושך, הקור והפסיביות (אגב, בשפה הפיקטוגרפית המצרית סימלה התנשמת את העיצור - M = "אם"). באזורים ארכאולוגיים שונים במצרים נתגלו כמצופה מומיות של תנשמות בלא מעט קברים, שהרי המצרים האמינו כי שלישי מנשמת

תכונותיהם המיוחדות של דורסי הלילה, ובמיוחד פרצופם האנושי, יכולתם לסובב את ראשם כמעט 270 מעלות, מסתוריותם וחוסר הידע אודותיהם, גרמו לכך שבמרבית תרבויות העולם הם נקשרו לכוחות מאגיים על-טבעיים, ובמיוחד לכוחות האופל, החורבן והמוות.

הכינוי לילית (Lilith) ניתן לאלת המוות המכוננת בשומר העתיקה, והיא מוזכרת בעלילות גלגמש מלפני 4,000 שנה. באפוס זה מסופר כי השדה לילית בנתה לה קן על צמרתו של עץ השייך לאלה עשתר (אלת הפריון והמין), ורק התערבותו של הגיבור גלגמש שכרת את העץ גרמה ללילית להימלט

באופן אירוני, כיום יותר מתמיד מעלה ריבוי המיתולוגיות והפולקלור בכל רחבי העולם את המודעות לנושא שמירת הטבע בנוגע לעופות מיוחדים אלו. הפיכתם לפופולריים מקלה רבות על שימורם והצלתם, במיוחד לאור העובדה כי כל דורסי הלילה מועילים מאוד לאדם כמדבירים ביולוגיים המחסלים מכרסמים ומויקים שונים, ולכן "הקמפיין" להצלתם ולהפצת הידע אודותיהם הולך וגדל.

מאובנים של נצינים מבני סדרת דורסי לילה (*strigiformes*) שנתגלו לימדו שהם היו כבר

גוזל של ינשוף עצים חשוף לסכנה על הקרקע – הגוזלים עוזבים את הקן בגיל שלושה עד ארבעה שבועות ומיד מטפסים על ענפים בסביבת הקן. צילום: אודי רן

אוח עיטי – "וְרָבְצוּ-שָׁם צִיִּים, וּמָלְאוּ בְתֵיהֶם אֲחִים" (ישעיהו י"ג, כ"א). צילום: אודי רן

קטופה – נכחדה כנראה בשנות ה-80 מישראל, ניזונה בעיקר מדגים, סרטנים ודחיים בנחלים וביצות.

ביוון העתיקה, מהמאה החמישית לפסה"ס נחשבו דורסי הלילה קדושים. כך אתנה אלת החכמה במיתולוגיה היוונית (ואלת העיר אתונה), התרשמה מעיניהם הגדולות ומהפרצוף המעוגל והאנושי של דורסי הלילה והפכה את הכוס (Athen noctua) לסמלה במקומו של העורב. מעשה זה השפיע לא מעט על תפיסתם של עופות אלה, ומכאן הביטוי "ינשוף זקן-חכם". הכוס הפך לקדוש ומוגן ואוכלס במספרים גדולים באקרופוליס של אתונה - מקום מושבה ומקדשיה של אתנה. מעניין לציין כי אתנה בגלולה הקודם הייתה אלת החושך (אתנה פרונויה), וככל

כהתגלמות השטן וכוחות האופל וההרס, אך גם באופן מנוגד, דורסי הלילה נתפסו כהתגלמות חכמת ישו המוארת בלילה. באסלאם, דורסי הלילה אסורים לאכילה ונחשבו לסמל הרוע וסימן למזל ביש. אצל הבדווים, למשל, נוהגים עדיין לרדוף את דורסי הלילה ולתלות את גוויותיהם לפני המאהל. הכוס שנוא במיוחד בקרב הבדווים, המאמינים כי הוא לועג לתפילתם ולמוחמד נביאם בקידותיו כמשתחויה (קידות אלו נעשות בשעת התרגשות כדי להתמקד טוב יותר בבעל החיים המאיים).

באמנות, יש ציורים רבים המתארים סצנות הקשורות לדורסי הלילה במיתולוגיות של התקופות הקלאסיות, כדוגמת פרספונה והאלה אתנה, במיוחד כאלה מתקופת הרנסנס והבארוק. הציור הידוע ביותר הנוגע לדורסי הלילה כקשורים לכישוף ואימה הוא זה של הצייר הספרדי פרנסיסקו גויה, המתאר את דורסי הלילה והעטלפים כשדים התוקפים אנשים תמימים.

המת מתגלגלת מחדש בראש הציפור, ליד אתר הקבורה של המת.

בתנ"ך מוזכרים לפחות חמישה מינים של דורסי לילה, וכל השמות מתארים היטב את תכונותיהם. כך, למשל, ינשוף מלשון נשף (ערב), תנשמת מלשון נשימה, קאת מלשון הקאה, לילית מלשון לילה וכוס ואוח בהתאם לקריאותיהם (אונומטופאה). כל דורסי הלילה נחשבו לטמאים, והם מוזכרים בספר ויקרא י"א, י"ז-י"ח: "ואת אלה תשקצו מן העוף, לא יאכלו... הכוס ואת השלך ואת הינשוף ואת התנשמת";

בנבואות של ישעיהו וצפניה דורסי הלילה מתוארים כשדים המבשרים את החורבן והשממה - תהלים ק"ב, וי-ז: "מקול אנחתי...הייתי ככוס חרבת"; ישעיהו ל"ד, י"א: "וירשנה קאת וקפוד וינשוף ועורב"; ישעיהו י"ג, כ"א: "ומלאו בתייהם אוחים"; צפניה ב', י"ד: "גם קאת קיפוד בכפתוריה ילינו". בנצרות, באופן מסורתי נתפס דורס הלילה

לילית שלג – אינה מצויה בארצנו, אף על פי ששרידיה נתגלו מתקופות פרהיסטוריות קדומות. היא מסמלת את הכישוף והשליחות גם בספרי הארי פוטר. צילום: אודי רן

הנראה זה מתקשר עם בחירת הכוס לאטריבט שלה.

היוונים האמינו גם כי האור הפנימי המאגי השרוי בכוס הביא לו את ראייתו הלילית המיוחדת. מעל כתפיה של אתנה, שנחשבה גם כאלת המלחמה הצודקת וההוגנת (בניגוד, אגב, לארס שהיה אל המלחמה האכזרי), גילה לה הכוס את האמת הצודקת לצדה העיוור והחשוך של אתנה ואף גרם לה להגיד את כל האמת ורק את האמת! הכוס הפך בהקשר זה גם לסמל מגן לצבאות יוון במלחמה, אז האמינו כי אם כוס עף מעל החיילים לפני הקרב זה סימן לניצחון צפוי.

בנוסף האמינו היוונים כי הכוס שמר גם בעיניו הגדולות והמשגיחות על הסחורות האתונאיות, כפי שמתואר בצד האחורי של מטבעות הכסף שלהם (טטרה-דרכמות).

האטרוסקים (אבותיהם הקדומים של הרומאים) ראו את הינשוף כסמלו של אל החושך שלהם, ומכאן כנראה נטרה אמונתם כי דורסי הלילה הם אסון וקריאה של ינשוף בלילה מסמלת מוות פתאומי. לפי מקורות שונים, המוות של לא מעט רומאים ידועי שם נחזה על ידי אנקת הינשופים והופעתם הפתאומית. כך למשל הקיסרים יוליוס, אוגוסטוס, ארליוס ואגריפה ואפילו הורדוס - מלך היהודים, שהאגדה מספרת כי ראה ינשוף מחלון ביתו ומיד חש ברע, נפל לאחור ובתוך חמישה ימים מת ממחלתו (לאחר שהפך לפרנואידי והרג את בני משפחתו).

הרומאים האמינו כי כדי לבטל את סכנת נביאת המוות וההרס של דורס לילה צריך ללכוד אותו, לשרוף אותו ולבסוף לזרוק את אפרו לנהר הטיבר הקדוש.

בניגוד ליוונים שהאמינו כי מראה של ינשוף ניבא ניצחון על אויביהם, הרומאים ראו זאת כניבוי להפסד. כך למשל מתואר בקרב מול הצבא הרומי באזור כריאה (Charthea) במישור שבין הנהרות הפרת והטיגריס. פליניוס האב (סופר רומי מפורסם שחיבר את האנציקלופדיה "תולדות הטבע" שבה 37 כרכים, ומת בפומפיי בהתפרצות הר הגעש וווב בשנת 74 לספירה) מספר כי דורסי הלילה ניבאו רשע ורוחות רפאים, וכי פחדו מהם יותר מאשר מכל העופות האחרים. הסופר וירגיל, בן דורו של פיליניוס, מספר כי הרומאים האמינו שחלום על דורס לילה מעיד על שוד צפוי, וכל המכשפות נוהגות להפוך לדורסי לילה ולמצוץ את דמם של התינוקות. לכן נהגו לתלות גוויות של דורסי לילה בדלת הכניסה של הבית הנפגע, כדי לגרש שדים. באנגליה

האמינו במנהג מחריד זה עד סוף המאה ה-18.

באירופה, אצל השבטים הקלטים (אבותיהם הקדומים של האירופים מלפני כ-2,000-3,000 שנה), היו דורסי הלילה המדריכים בעולם התחתון והמסתורי. הוולשים, צאצאיהם של הקלטים, האמינו כי אם דורס לילה נשמע בסביבת בתי מגורים, אזי בחורה צעירה איבדה את בתולה (מעניין כמה כאלה נשמעו שם...). בנוסף, הם האמינו כי אם אישה בהריון שומעת קריאות של דורס לילה אזי תינקה יהיה ברוך (אפילו אם הוא ממזר...).

ביורקשייר האמינו כי קריאות של דורסי לילה עשויות להרפות שיעולים כרוניים, ובסוף הקיץ הן מעידות על חורף קר או סופה מתקרבת. לפי אמונה מסורתית אנגלית, אלכוהולים טובים באמצעות ביצי דורסי לילה ואף היה יעיל כהגנה על ילדים מפני שתייות לכל החיים (לא נראה כי זה השפיע במיוחד על חובבי השתייה המושבעים הנפוצים שם בכל פינה...). ביצים שבשלו עד שהפכו לאפר ונמזו למשקה, הועילו לפי אמונתם לשיפור הראייה (האמונות הללו כמובן עודדו רבים לאסוף ביצים לרוב, וכך מינים שונים התמעטו מאוד). מעניין לציין את דבריו של המטיף הקנטי אודו מציריטון מהמאה ה-12, שטען כי דורסי לילה הם יצורים ליליים כעונש על כך שהם גנבו את את הוורד שהיה הפרס ליופי האמיתי ומסמליה החשובים של הנצרות.

באירלנד רווחה המסורת כי כאשר דורס לילה נכנס לבית צריך להמיתו מיד, שכן אם יברח ייקח עמו את המזל הטוב של הבית.

בשטלנד (צפון סקוטלנד) רווחה האמונה כי פרה תניב חלב עם דם, אם נהלה בבעתה מדורס לילה.

בחבל לורייין שבצרפת האמינו כי נוכחות של דורסי לילה מסייעת לרווקות למצוא בעלים הגונים, וכן אם אישה בהריון שמעה קריאות ינשופים אזי תיוולד תינוקת. בגרמניה האמינו כי אם ינשוף צורח בשעת לידת תינוק אזי לתינוק יהיו חיים אומללים. בפולין האמינו כי נערות שמתו בטרם נישאו הפכו במותן ליונים, ואלה שהספיקו להינשא הפכו לדורסי לילה. ברוסיה ובמונגוליה במיוחד העריצו את הינשוף בהיותו היצור שהציל את חייו של גיבורם החשוב גיינגיס חאן. ציידים טטארים נהגו לשאת עמם טפרים של ינשופים וכובעים מנוצים בנוצות ינשוף, כדי שנשמתם תסתייע בטפרים ובנוצות אלו בטיפוס ובקבלה לגן עדן.

מטבע אתונאי ובו דמות של כוס – סמלה של אלת החכמה היוונית אתנה.

תבליט של האלה המסופוטמית המכונפת לילית – אם כל השדות.

באירופה, תקופת ימי הביניים הייתה תקופה חשובה וגדושת אמונות תפלות ומיתוסים. בעטיים התחולל ציד המכשפות הידוע אשר לא פסח כמובן על דורסי הלילה האומללים שנקשרו בקלות בלתי נסבלת עם כישוף, נשים, שאול ומוות, בעיקר בשל הפעילות הלילית והמסתורין שאפף אותם, מעופם השקט, פרצופם האנושי ובמיוחד קריאותיהם המבליחות את עלטת הליל. עם זאת, מעניין לציין שסמלם של האלכימאים (אלו שניסו להפיק זהב מיסודות שונים) היה כצפוי הינשוף הנקשר לסודות וחכמה.

מהמאה ה-18 ואילך, לאחר התפתחות מדעי הטבע והתצפיות מקרוב, פחת המסתורין סביב דורסי הלילה, וכך גם הדעות הקדומות, ומאז הם קיבלו מקום של כבוד והפכו לסמל של חכמה, שליחות (עין ערך הארי פוטר) ואריכות ימים, ונחשבו ליצורים מועילים בחלק גדול מארצות אירופה.

בקרוב עמי יבשת אמריקה היו אמונות מגוונות לאורך ההיסטוריה והתרבויות השונות. האצטקים (תושבי מקסיקו העתיקה) הלבישו את אלי השאול שלהם בדמויות של דורסי לילה; בני האינקה (התושבים הקדומים של אזור האנדים) הוקירו אותם בשל עיניהם וראשם היפה לטעמם ואילו בני שבטי המאיה בדרום אמריקה האמינו כי דורסי הלילה אוכלים תינוקות שזה עתה נולדו.

באחד מאתרי המאיה בגואטמלה נתגלה תגלף מעוט בדמות ינשוף, שהיה שייך למנהיג אזורי. דורס הלילה היה סמל לכוח שלטוני ולהתחדשות הממשל אצל שבטים אלו.

אצל השבטים האינדיאניים ביבשת אמריקה היו אמונות שונות בנוגע לדורסי הלילה. השמאנים בני שבט הצירוקי העריכו בראה את דורסי הלילה כגורם שצריך להתייעץ עמו, ולא, יתחוללו מחלות ומוות. אחרים ראו בהם רוחות מגן, והיו כאלה שראו בדורסי הלילה מעין גלגול נשמות של אליהם הכול יכולים.

בדומה, בני שבט קאווקיוטי האמינו כי דורסי לילה הם נשמותיהם התאומות של אנשים, ואם דורס לילה מת מסיבה כלשהי אזי ימות גם האדם שלו שייכת הנשמה. בני שבט האפצ'י האמינו כי חלום על דורס לילה מנבא מוות צפוי בקרוב. בני שבט ההופי (אינדיאנים החיים בדקוטה שבדרום ארצות הברית) האמינו כי כוס המחילות (*Athene cunicularia*) הוא אל המוות השומר על האש והזריעה ואף מגן על הלוחמים האמיצים.

על פי אמונתם של אינדיאנים משבט מוג'אב באריזונה אדם מת הופך לינשוף, כשלב ביניים להפיכתו לחיפושית מים ולבסוף לאוויר נקי. בדומה שבטי ניווקס מקליפורניה האמינו כי האמיצים בבני האדם הופכים לינשוף עצים, והחלשים לתנשמות.

בפרו מאמינים רבים כי דורס לילה מורתח הוא תרופה חזקה במיוחד. בפורטו ריקו

האשימו את דורסי הלילה בפגיעה במטעי הקפה, כשלמעשה העכברים שמהם ניוונים דורסי הלילה הם אשר חיסלו בצורה שיטתית את מטעי הקפה. האינדיאנים (אסקימואים) באזור הקוטב מחשיבים את דורסי לילה כסמל ההדרכה והעזרה (אגב, וללא קשר, תג יחידת ההדרכה בצה"ל הוא ינשוף). כך למשל על פי אמונתם, ינשוף השדות היה בעבר עלמה צעירה שהפכה בכישוף לינשוף עם מקור ארוך, ובפחדה הרב עפה ופניה הוטחו בקיר ביתה. כתוצאה מהמכה שוטחו פניה ומקורה בכאב, ועל כן הם נראים כך עד היום. מעניין לציין כי ילדים אינדיאנים נהגו להכין לעצמם צעצועים דווקא של ינשופים. לידם לילית השלג מסמלת את רוח הצפון, והלוחמים הורשו ללבוש כובע נוצות של לילית שלג כסמל לאומץ לבם.

במזרח אפריקה, בשבט הסוואהילי מאמינים שדורסי לילה מביאים מחלות לילדים ושהם הופכים בלילה לרוחות ושדים וחוטפים תינוקות. באתיופיה, אדם שנידון למוות הובא בפני ציור של ינשוף והציפייה הברורה ממנו הייתה שייטול את חייו במו ידיו. אצל שבט האולו בדרום אפריקה רווחה האמונה כי דורסי הלילה הם שליחי המכשפים והמכשפות, ושאכילת חלקים מגוף הדורס תעניק כוח רב לאדם המעורב במאגיה.

בצפון אפריקה, כמו למשל באלג'יר ובמרוקו, מאמינים כי בעיניו של האוח יש סגולה למזל טוב, ואם שמים עין ימין של אוח בידה של אישה ישנה היא תספר הכול (אפילו סודות עסיסיים...).

בהודו האמינו בעבר כי טיפול יעיל בהתקפים אפילפטיים אצל ילדים נעשה עם מרקחת של עיני ינשופים, ואילו אכילת העיניים כמות שהן תסייע לחולים לראות טוב יותר בלילה. כנגד ראומטיזם ולהגברת התשוקה המינית, טיפלו עם גיל העשוי מבשרם של העופות (ביקוש רב היה גם לטפריים, למקור ולעצמות).

במזרח הודו זוהתה הלילית עם אלת העושר לאקשמי, שיצאה למסעותיה כשרכבה על לילית. תושבי בנגל האמינו כי אם דורס לילה לבן נכנס בטעות לבית, זהו סימן טוב לעושר הצפוי לתושבי הבית. מעניין לציין כי הקטופה (מין המצוי בסכנת הכחדה עולמית) נרדף עד חרמה על ידי קוסמים שחורים במהלך פסטיבל האורות של דייואלי, ובמקרה אחד ניצודו לא פחות מ-1,000 קטופות.

הבדוהיסטים מאמינים כי דורס הלילה הוא האויב של הטיפשות והבערות. בני דת ההינדו למשל מאמינים כי דורסי לילה נשמעים מעל בתי קברות בלילה וטענו כי הם לוכדי הנשמות שפרחו מהמתים. העובדה שדורסי לילה מסוימים מעדיפים עצים זקנים וגבוהים המצויים גם בבתי קברות מסורתיים, הוסיפה הרבה להתפתחות האמונה הזאת.

בסרי-לנקה (צילון) הסמוכה רווחה האמונה כי דורסי לילה נישאים בכלל לעטלפים (כנראה הדמיון הקל ביניהם מבחינת התעופה החרישית, פעילותם הלילית וציציות אוזניהם תרם רבות לאמונה זו). בהקשר זה מעניין לציין כי שבטי האבוריג'יניים באוסטרליה מאמינים כי עטלף מייצג את נשמת הגבר וינשופים את נשמת האישה.

בסין נקשרו דורסי הלילה לשרפה, על כן נהוג היה להציב בובות שלהם בכל פינה בבית. הם נקשרו גם לרעמים ותופים (כנראה בשל אנקתם המצמררת), ויש אגדות מסוימות שהרחיקו לכת וסיפרו כי הגולים הופכים לעתים לשדים שטורפים את הוריהם.

אצל האינדיאנים (*Ainu*) ביפן נחשב האוח לשליח האלים ולמגן הכפר, ונהוג היה להרים כוסית לכבודו לפני מסע ציד, ואילו בהקשר זה התנשמת דווקא נחשבה לשטנית.

באפגניסטן מאמינים כי דורסי לילה העניקו לאדם הראשון את אבן הצור להכין אש ובתמורה העניק להם האדם נוצות.

לסיכום, ניתן לראות בנקל כי ברחבי התרבויות השונות בעולם קיימת מזיגה מנוגדת להפליא בין גישה חיובית לשלילית ביחס לדורסי הלילה, וכי היה להם קשר ברור ואסוציאטיבי למזג האוויר, ללילה, לרפואה, לכישוף, לירח, ללידה וכמובן לשחור ולמוות.

דורסי הלילה הם קבוצה רגישה וקטנה. בישראל קיימים רק תשעה מינים וכולם מוגנים, אסור לפגוע בהם ויש לדווח על כל קינון או פגיעה. זוהי השנה הרביעית שבה המרכז הבין-לאומי לחקר נדידת ציפורים בשיתוף החברה להגנת הטבע ואוניברסיטת תל אביב מפעילים פרויקט ייחודי לתלמידים בנושא "תנשמות ובים כמדברים ביולוגיים". במהלך הפרויקט התלמידים לומדים על דורסי היום והלילה ועל תועלתם לאדם. ♦